

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРИДАТНОСТІ КАДРІВ ДЛЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ

БОРШУЛЯК Ігор Іванович - здобувач Національної академії прокуратури України
УДК 343.16 : 34.08

В статті розглянуті окремі аспекти вимог до фізичного, психічного здоров'я та психологічної придатності кандидатів та осіб, які проходять службу в органах прокуратури. Представлено шляхи оптимізації професійного відбору на службу в органи прокуратури України за критеріями фізичної, психічної та психологічної придатності кандидатів.

Ключові слова. Прокуратура, служба в органах прокуратури, фізичне здоров'я, психічне здоров'я, психологічна придатність.

Критерії, які складають структуру показників професійної придатності, а також забезпечують адекватну загальну та професійну спрямованість особистості; здібність до навчання; пізнавальний, пошуковий, реконструктивний та комунікативний аспекти діяльності службовця органів прокуратури; процес професійної і, зокрема, соціальної адаптації, а також здатність до діяльності в інтелектуально-складних та екстремальних умовах безпосередньо залежать від фізичного, психічного та психологічного здоров'я індивіда. А забезпечення ефективності сьогоденних організаційно-розпорядчих заходів, що скеровані на зміцнення і послідовну оптимізацію кадрового потенціалу органів вітчизняної прокуратури, вимагає створення якісної системи добору та підготовки персоналу прокурорських кадрів, які володіють якостями, необхідними для виконання завдань конкретного напрямку прокурорської діяльності.

Загалом питання наукового висвітлення проблематики вимог до персоналу органів вітчизняної прокуратури в Українській правовій науці піднімається часто. Серед досліджень у цьому напрямку можна відмітити наукові доробки С.М. Винокурова, О.І. Медведька, В. Остапчука, Є.М. Поповича, Я.І. Радзевидла, О.І. Шинальського, М.М. Якимчука. Однак ці дослідження стосувались в основному рівня юридичних знань, професійно-особистісних якостей кадрів, вимог до осіб у частині відсутності правових заборон та обмежень щодо займання посад в органах прокуратури, а от придатності персоналу до служби в органах прокуратури з врахуванням критеріїв фізичного, психічного та психологічного здоров'я, то ця тематика, на жаль, у науці не так широко представлена. Звичайно наукові розвідки робились і в цьому напрямку, зокрема: М.М. Бурбікою, С.А. Кулиничем, Т.Є. Мироненком, А.О. Мельниченком, С.І. Нечипоренком, І.В. Озерським. Проте, з огляду на впровадження в адміністративно-кадрову практику кардинально нових систем відбору персоналу, ця галузь кадрових правовідносин потребує більш ґрунтовного дослідження.

З набуттям чинності Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII нормативне закріплення такої спеціальної вимоги, що ставиться до кандидата на посаду прокурора, як відсутність захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора, стало законодавчою новелою [1] – однак, у рамках правовідносин

державної служби в цілому, вона не є унікальною, оскільки притаманна і правовідносинам інших видів державної служби.

Специфіка служби в органах прокуратури, поряд з іншими службовими факторами дії на організм людини, полягає в подоланні значних фізичних та психологічних навантажень, а відтак, відновлення працездатності вимагає значних зусиль. Зазначені обставини обумовлюють відповідні вимоги до осіб, які претендують на зайняття прокурорської посади, а саме: наявності належного як фізичного, так і психічного стану здоров'я. Стан здоров'я кандидата на посаду в органи прокуратури має бути підтверджений довідками (сертифікатами) медичних установ. Відповідно до статей 9 та 69 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» громадяни можуть бути визнані тимчасово або постійно не придатними за станом здоров'я до професійної або іншої діяльності, пов'язаної з підвищеною небезпекою для оточуючих, а також з виконанням певних державних функцій [2]. Експертиза тимчасової непрацездатності громадян здійснюється у закладах охорони здоров'я лікарем або комісією лікарів, які встановлюють факт необхідності надання відпустки у зв'язку з хворобою, каліцтвом, вагітністю та пологами, для догляду за хворим членом сім'ї, у період карантину, для протезування, санаторно-курортного лікування, визначають необхідність і строки тимчасового переведення працівника у зв'язку з хворобою на іншу роботу у встановленому порядку, а також приймають рішення про направлення на медико-соціальну експертну комісію для визначення наявності та ступеня тривалої або постійної втрати працездатності. Експертиза тривалої або стійкої втрати працездатності здійснюється медико-соціальними експертними комісіями, які встановлюють ступінь та причину інвалідності, визначають для інвалідів роботи і професії, доступні їм за станом здоров'я, перевіряють правильність використання праці інвалідів згідно з висновком експертної комісії та сприяють відновленню працездатності інвалідів. Встановлення придатності стану здоров'я особи до роботи (служби) здійснюється на підставі медичного огляду, порядок проведення

якого відбувається у відповідності до Наказу Міністерства охорони здоров'я від 30 липня 2012 р. №578 [3]. На нашу думку, доцільно також визначити обов'язковість проходження не лише первинного, а й періодичного профілактичного огляду осіб, які проходять службу в органах прокуратури. До речі, питання переліку хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків службовців правоохоронних структур, є настільки актуальним, що піднімалось Вищою радою юстиції перед Міністерством охорони здоров'я України з проханням визначити перелік захворювань, які унеможливають призначення або перебування особи на посаді [4]. З метою усунення прогалин у нормативно-правовому регулюванні визначення стану здоров'я осіб, що проходять (мають намір проходити) службу в органах прокуратури, вважаємо за необхідне доповнити Перелік професій та видів діяльності, для яких є обов'язковим первинний і періодичний профілактичний наркологічний огляд, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 листопада 1997 р. №1238 «Про обов'язковий профілактичний наркологічний огляд і порядок його проведення» [5] наступним пунктом: «18. Прокурори та особи, які вступають на службу в органи прокуратури».

З метою врегулювання медико-правових аспектів призначення кандидатів на посади в органи прокуратури, які мають на меті як захист таких осіб від важкої, за психоемоційними і психофізіологічними параметрами, діяльності шляхом зниження ризику виникнення у них психосоматичних захворювань, так і захист суспільства від негативних наслідків їхньої професійної невідповідності, вважаємо необхідним внести зміни і в Порядок проведення обов'язкових попередніх та періодичних психіатричних оглядів та Перелік медичних психіатричних протипоказань щодо виконання окремих видів діяльності (робіт, професій, служби), що можуть становити безпосередню небезпеку для особи, яка провадить цю діяльність, або оточуючих, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2000 р. №1465 [6], доповнивши графу «Працівники та види діяльності» категорією «Працівники органів

прокуратури», а графу «Періодичність проведення оглядів» та графу «Додаткові медичні психіатричні протипоказання» категоріями «один раз на рік» та «усі форми психічних розладів (у тому числі на стадії ремісії)» відповідно.

Юридичні наслідки психічних розладів, які можуть виникати у людському організмі, в особливо складних випадках регулюються спеціальними інститутами цивільного права, а саме обсягом цивільної дієздатності.

Наявність повного обсягу дієздатності – загальна вимога, що ставиться до кандидатів на службу. Природа досліджуваної вимоги має цивільно-правове походження, визначене статтею 30 Цивільного кодексу України [7]. Під дієздатністю (активною правоздатністю) розуміють здатність фізичних осіб своїми діями набувати цивільних прав та обов'язків. Дієздатність залежить від розумового стану фізичної особи: вона має усвідомлювати й правильно оцінювати характер і значення дій, які вона вчиняє. За загальним правилом дієздатною в повному обсязі особа стає з досягненням повноліття. Обсяг поняття включає до себе усі правовідносини, в які може вступати фізична особа, що досягла психічної зрілості, здатна свідомо вести справи та усвідомлювати значення своїх дій. Дієздатність презюмується у фізичних осіб, які досягли повноліття, і припускає, з одного боку, вікову зрілість, а з другого – такий психічний стан особи, який забезпечує їй здатність усвідомлювати свої дії і керувати ними [8]. Згідно з приписами частин 1 та 2 статті 36 Цивільного Кодексу України «1. Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними», «2. Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище» [7]. Відповідно до частини 1 статті 39 Цивільного кодексу України «фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна

усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними». Представлена формула недієздатності містить два критерії: медичний – «хронічний, стійкий психічний розлад» і психологічний – «усвідомлення значення своїх дій та (або) та здатність керувати ними». Зарахування особи на службу в органи прокуратури з наданням їй, як наслідок, певного правового статусу відбувається у формі своєрідного «доручення» реалізації відповідних функцій. Здійснюючи таке «доручення», держава бажає, щоб на службі в прокуратурі перебували особи, які за своїми моральними, фізичними та психічними якостями здатні виконувати покладені на них обов'язки, які будуть сумлінно виконувати доручену їм ділянку роботи.

Загалом у питаннях проходження служби в органах прокуратури відносини дієздатності фізичних осіб слід розглядати в площині адміністративного права як категорію «адміністративна дієздатність», що у цій галузевій площині вважається здатністю суб'єкта самостійно, свідомими діями реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері державного управління [9]. Суспільно-правова властивість цієї категорії, на нашу думку, означає, що при наявності певних умов (відсутність серйозних дефектів у психіці) держава визнає кандидата здатним бути учасником правових відносин служби в органах прокуратури.

Питання практичної реалізації доступу до інформації про дієздатність особи потребує значного правового врегулювання. На сьогоднішній день визначення обсягу дієздатності кандидатів здійснюється на стадії спеціальної перевірки, яку проводять кадрові підрозділи органів прокуратури, а з моменту набуття чинності Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII такий обов'язок покладатиметься на Кваліфікаційно-дисциплінарній комісії прокурорів, та який полягає (полягатиме) у встановленні юридичних фактів щодо обмеження дієздатності (стаття 36 Цивільного кодексу України) чи визнання особи недієздатною (стаття 39 Цивільного кодексу України). Таке встановлення можливе лише внаслідок звернення до органу опіки та піклування за місцем проживання відповідної фізичної особи для

встановлення факту відсутності над нею опіки або піклування. Саме органи опіки та піклування на станом на сьогоднішній день, у відповідності до пункту 3.5. Правил опіки та піклування затверджених спільним Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України 26 травня 1999 р. № 34/166/131/88 [10], зобов'язані володіти інформацією про осіб з обмеженою дієздатністю та осіб визнаними недієздатними, оскільки у відповідності зі змістом статей 236 та 240 Цивільного процесуального кодексу України є учасниками у цивільних справах окремого провадження щодо осіб відповідних категорій [11]. Паралельно повноваження ведення реєстру осіб, які мають статус недієздатних, та обмежено дієздатних можуть прописуватись у відповідних нормативно-правових актах, які регулюють діяльність місцевих виконавчих органів опіки та піклування [12; 13]. Хоча первинна інформація про набуття фізичною особою статусу недієздатної чи обмежено дієздатної накопичується в Єдиному державному реєстрі судових рішень, однак знеособлення інформації, що міститься у реєстрі та відсутність технічної можливості пошуку інформації за реквізитами «Прізвище, ім'я та по батькові» унеможливає отримання необхідних електронних копій судових рішень [14]. На нашу думку, внаслідок запровадження окремого реєстру судових рішень чи розширення реєстрової інформації про особу в Єдиному державному демографічному реєстрі [15] щодо наявності судових рішень досліджуваних категорій, строки здійснення перевірки на встановлення необхідних юридичних фактів значно скоротяться та мінімізуються ймовірності отримання недостовірної чи помилкової інформації. До речі, питання концепції, що мають існувати електронні реєстри, в яких будуть наведені відомості про осіб, які обмежені у дієздатності або визнані недієздатними, піднімається і в інших правовідносинах, зокрема цивільних – при вчиненні правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню [16].

На жаль, новели статутного закону не передбачають процедур з'ясування психоло-

гічної готовності до служби в органах прокуратури, що на нашу думку, є істотним упущенням. Загальною метою психологічної оцінки при професійному доборі кадрів є визначення відповідності індивідуально-психологічних особливостей працівника (кандидата на роботу) вимогам професії (спеціальності, посади) і на цій основі побудова прогнозу його успішності в майбутній професійній діяльності. Актуальність психологічної готовності до виконання професійних завдань службовцями органів прокуратури піднімалось у рішеннях колегії Генеральної прокуратури України [17] та наказах Генеральної прокуратури України [18]. Саме аналізом психологічної готовності встановлюються мотиваційні особливості претендента, рівень його адаптації в колективі та комунікативних протипоказань, спрогнозувати ймовірність девіантних форм поведінки. Усунення цього правового пробілу слід здійснювати невідкладно, щоб чинники перехідного періоду та практичне застосування норм нового законодавства ні в якому випадку не вплинули на погіршення якості результатів добору кадрів.

Література:

1. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 №1697-VII. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>;
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>;
3. Про порядок проведення медичного огляду та спеціальної перевірки особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Наказ Міністерства охорони здоров'я від 30.07.2012 №578. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1405-12>;
4. Скомороха Л.В. Нікітченко Ю.Г. Медичні аспекти у процедурі призначення та звільнення суддів / Л.В. Скомороха, Ю.Г. Нікітченко // Вісник Вищої ради юстиції», – № 2, 2010, – С.52-57;

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто окремі аспекти вимог до фізичного, психічного здоров'я та психологічної придатності кандидатів та осіб, що проходять службу в органах прокуратури. Запропоновано шляхи оптимізації професійного добору на службу в органи прокуратури України за критеріями фізичного, психічного здоров'я та психологічної придатності кандидатів.

SUMMARY

The article deals with some aspects of the physical and mental requirements and psychological fitness of the candidates and individuals who serve in public prosecution. It outlines optimization ways for professional selection of candidates for service in prosecution organs of Ukraine according to the criteria of physical and mental health as well as psychological fitness.

5. Про обов'язковий профілактичний наркологічний огляд і порядок його проведення. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.11. 1997 №1238. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1238-97-п>;

6. Про затвердження Порядку проведення обов'язкових попередніх та періодичних психіатричних оглядів і переліку медичних психіатричних протипоказань щодо виконання окремих видів діяльності (робіт, професій, служби), що можуть становити безпосередню небезпеку для особи, яка провадить цю діяльність, або оточуючих. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2000 №1465. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1465-2000-п>;

7. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;

8. Дієздатність, обмежена дієздатність – деякі аспекти проблеми / В.Р. Ілейко // Український вісник психоневрології. – 1996. – Т. 4, вип. 4. – С. 100-102.;

9. Колпаков, В.К. Адміністративне право України: [підручник] / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.;

10. Про затвердження Правил опіки та піклування. Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України 26.05.1999 №34/166/131/88. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>;

11. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт

Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>;

12. Про затвердження Положення про опікунську раду при виконавчому комітеті Прилуцької міської ради. Рішення Виконавчого комітету Прилуцької міської ради від 4 лютого 2014 р. №02-07. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pryluky.osp-ua.info/ch-1_fl-dostuppubinfo.html;

13. Про затвердження складу та Положення районної опікунської ради. Розпорядження Козятинської районної державної адміністрації від 13 травня 2014 р. №115. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kazatin-rda.gov.ua/normativnopravovi-dokumenti/>;

14. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 р. №740. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/740-2006-п>;

15. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус. Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>;

16. Теорія нотаріального процесу [текст] : Науково-практичний посібник / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. – 920 с.;

17. Про стан кадрового забезпечення органів прокуратури, заходи щодо посилення виховної роботи з прокурорсько-слідчими працівниками, а також результати перевірки з цих та інших питань у прокуратурі Київської області (від 23 жовт. 2009 р.) : рішення колегії Генеральної прокуратури України. – К., 2009. – 7 с.;

18. Про порядок стажування в органах прокуратури України. Наказ Генерального прокурора України 30 грудня 2009 р. № 80. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP09012.html